

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ:
ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 5, 31 Май

SUD-EKSPERTIZA FAOLIYATIGA YANGI INNOVATSION
TEKNOLOGIYALARNI JORIY ETILISHI

Nurullayeva Laylo Xayrulloevna

Toshkent davlat agrar universiteti

“Huquq va turizm” fakulteti 2-bosqich talabasi

Telefon raqam: (+99894) 200-09-21

laylonur77@gmail.com

Ilmiy rahbar: Axunov Sherzod Adxamovich

Toshkent davlat agrar universiteti

“Gumanitar fanlar va huquq” kafedrasida assistenti

Telefon raqam: (+99890) 133-04-49

sherzod424@umail.uz

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada sud-ekspertiza faoliyati tushunchasi va yangi innovatsion texnologiyalarni joriy etilishi haqida ilmiy tadqiqot olib boriladi. Maqolada hozirgi zamonaviy texnologiyalari davrida sud-ekspertlik faoliyatiga yangi innovatsion texnologiyalarni joriy etilishi haqida bayon qilinadi.*

***Kalit soʻzlar:** sud-ekspertlik faoliyati, shartnoma, “e-ekspertiza” elektron axborot tizimi, qonun, qaror, 3D modellashtirish.*

Mustaqillik yillarida mamlakatimizda “Islohot islohot uchun emas, inson uchun” tamoyili asosida tub oʻzgarishlar amalga oshirildi. Buning samarasini bugun hayotimizning barcha jabhalarida, jumladan, sud-huquq tizimida ham koʻrish mumkin.

Bu inson huquqlari va qonun ustuvorligi ustuvorligiga asoslangan demokratik huquqiy davlat va kuchli fuqarolik jamiyati barpo etishga qaratilgan davlat siyosati yuksak samaradorlikdan dalolat beradi. Bu jarayonda sud amaliyotida eng yangi axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishni kengaytirish muhim ahamiyat kasb etishi kutilmoqda. Xususan,

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 5, 31 Май

hujjat aylanishining elektron shaklga o'tkazilishi sud ishlarini ko'rib chiqish va qaror qabul qilish jarayonini tezlashtirish imkonini berdi¹.

Mamlakatimizda qonun ustuvorligini ta'minlash, inson huquq va erkinliklarining kafolatli himoya qilinishi, adolatni qaror toptirishda sud ekspertizaning ahamiyati katta. Shu bois, bugungi kunda jismoniy va yuridik shaxslarning sud ekspertiza imkoniyatlaridan foydalanishlari uchun qulay va keng sharoitlar yaratilmoqda.

Adliya vazirligining asosiy vazifalaridan biri sud-ekspertlik faoliyatini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlarini ishlab chiqish, sud ekspertlarini tayyorlash va malakasini oshirish ishlarini muvofiqlashtirish hisoblanadi.

Sud-ekspertlik faoliyati dolzarb sohaviy yo'nalishlardan biri bo'lib, mamlakatda qonun ustuvorligini ta'minlash, inson huquq va erkinliklarini kafolatli himoya qilinishida, fuqarolarning ishonchini yana-da oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

So'nggi yillarda mamlakatimizda sohani tubdan takomillashtirish borasida qator tizimli ishlar amalga oshirildi. Xususan, so'ngi besh yilda soha faoliyatiga oid 2 ta Qonun, 4 ta Prezident Farmoni va qarorlari, 7 ta Hukumat qarorlari hamda 6 ta idoraviy normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Mazkur sohani yanada rivojlantirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 5-iyuldagi "O'zbekiston Respublikasida sud-ekspertlik tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6256-sonli Farmoni² qabul qilindi. Farmon bilan esa O'zbekiston Respublikasida sud-ekspertlik faoliyatini rivojlantirishning 2021-2025-yillarga mo'ljallangan konsepsiyasi va uni ijrosini ta'minlash maqsadida konsepsiyasi bo'yicha 2021-2023-yillarda amalga oshiriladigan ishlar yuzasidan "Yo'l xaritasi" tasdiqlandi. Konsepsiya bilan soha rivojiga oid qator vazifalar belgilab olindi.

Hukumatning tegishli qarori bilan 51 xil sud ekspertizasi turlarini o'z ichiga olgan Jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlariga muvofiq o'tkazilishi mumkin bo'lgan sud ekspertizasi turlari bo'yicha tadqiqotlar

¹В Ташкенте состоялся семинар по вопросам использования ИКТ в деятельности судов
<https://iecp.ru/articles/item/390797>

²O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi: <https://lex.uz/docs/-5491507>

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 5, 31 Май

ro‘yxati tasdiqlandi hamda tadqiqot natijalari yuzasidan mutaxassis fikri beriladi. Mazkur huquq kelgusida jismoniy va yuridik shaxslarga o‘z huquqlarini sud va tergov organlarida himoya qilishga xizmat qiladi.

Qayd etish joizki, vakolatli organlarga sud-ekspertlik faoliyatiga doir ma’lumotlar yetkazish va axborot hamkorligining barcha turlarini ta’minlash uchun mo‘ljallangan “E-ekspertiza” elektron axborot tizimi joriy etilmoqda. Mazkur tizimning joriy etilishi natijasida sud ekspertiza sohasiga axborot texnologiyalarini keng joriy qilish orqali sud ekspertizalarini o‘tkazishga sarflanadigan vaqtning qisqarishiga, sohada qog‘ozbozlikning yo‘qotilishiga erishiladi. Yangi AAQTning yaratilishi va ularning integratsiyalashuvi, shubhasiz, jinoyatlarni ochishga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Avtomatlashtirilgan axborot-qidiruv tizimlari ob’ektlari hisobini tekshirishda sud ekspertiga yordam beradi. Ichki ishlar vazirligining kriminalistika muassasalarida barmoq izlari, habitoskopik va boshqa ma’lumotlar bazalaridan foydalanish idoraviy normativ hujjatlar bilan tartibga solinadi. Inson yuzlab odamlarni minglab barmoq izlari kartalari, yuzlarning fotosuratlari va boshqa narsalar qo‘lda tekshirishga qodir emas. Shuningdek, Adliya vazirligi huzurida yuridik shaxs tashkil etmagan holda Sud-ekspertlik faoliyatini rivojlantirishni qo‘llab-quvvatlash jamg‘armasi tashkil etildi.

Ushbu sohadagi islohotlarning davomi sifatida O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 21-fevralda “Sud ekspertizasi tadqiqotlarini o‘tkazish tartibi to‘g‘risidagi namunaviy nizomni tasdiqlash haqida”gi 73-son qarori³ qabul qilindi. Mazkur qaror bilan tasdiqlangan Namunaviy nizomda sud ekspertizasi hamda tadqiqotlar o‘tkazish tartibi va shartlari, sud ekspertizasi xulosasi va mutaxassis fikrini tuzilishiga qo‘yilgan talablar, nodavlat sud-ekspertiza tashkilotlari hamda ilmiy faoliyat bilan shug‘ullanuvchi muassasa (tashkilot)larning sud ekspertizasi va tadqiqotlarni o‘tkazishi asoslari, xorijiy tashkilot va chet el fuqarolari uchun sud ekspertizasi imkoniyatlaridan foydalanish va jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlariga asosan sud ekspertlari tomonidan mutaxassis fikrini berish tartibi nazarda tutildi.

Sud ekspertiza faoliyati - sud ekspertiza tashkilotlarining yetakchi shaxslar tarkibidagi ekspertlarning ilmiy-uslubiy va ishlab chiqarish faoliyati

³O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi: <https://lex.uz/docs/-6388692>

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 5, 31 Май

bo'lib, hal etilishi fan, texnika, san'at yoki hunarmandchilik sohasida maxsus bilimlarni talab qiladigan va muayyan ish bo'yicha isbotlanishi kerak bo'lgan holatlarni aniqlash uchun ekspert oldiga qo'yilgan masalalar bo'yicha tadqiqotlar o'tkazish va ekspert xulosasi berishdan iborat. Muvaffaqiyatli tadqiqot olib borish uchun mutaxassisga nafaqat uning bilimi va ilmiy-uslubiy bazasi, balki uning faoliyatining texnologik jihozlanishi ham kerak. Ekspert texnologiyalari - tadqiqot davomida ekspertga yuklatilgan vazifalarni hal qilishga qaratilgan vositalar va ketma-ket bajariladigan harakatlar majmui. Ularning asosiy vazifasi ekspert amaliyotida talab qilinadigan natijali va samarali yechimlarni amalga oshirishdir.

Zamonaviy texnologiyalarni yaratilishi, rivojlanishi va takomillashishi sud-tibbiyot ekspertlari faoliyatiga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Asosan ko'pgina qurilmalarning paydo bo'lishi bilan ko'plab tadqiqot jarayonlari avtomatlashtirilmoqda.

Sud ekspertizasi ilmiy-texnik bazasini amaliy rivojlantirishning istiqbolli yo'nalishlaridan biri raqamli texnologiyalarni, jumladan, 3D modellashtirishni joriy etish hisoblanadi.

3D modellashtirish - bu obyektning uch karrali kompyuter modelini ishlab chiqish jarayonidir, uning hajmli tasviri uch uch karrali bo'lishlikdadir. 3D modellashtirishning asosiy vazifasi ma'lum bir obyektning vizual o'lchovli tasviri yaratishdir. Ushbu usulni qo'llashdan maqsad asl obyektning uning modeli bilan almashtirishdir. Bunday model o'rganish uchun zarur bo'lgan asl obyektning barcha xususiyatlarini aks ettirishi kerak, bu keyingi o'rganish uchun muhimdir.

Ekspert amaliyotida 3D modellashtirishdan quyidagilar uchun foydalanish mumkin:

–virtual voqelik orqali keyingi idrok etish maqsadida voqea joyini yozib olish, bu ekspertizalarni o'tkazishda yordam beradi, masalan, avtotexnik ekspertizada;

– ballistik, avtotexnik portret ekspertizasi va hujjatlarning texnik-sud-tibbiy ekspertizasini o'tkazish uchun.

3D modellashtirish obyektlarni vayron qiluvchi usullardan foydalanmasdan o'rganish imkonini beradi.

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 5, 31 Май

Usulning asosiy afzalligi shundaki, u voqea joyini va undagi obyektlarni rekonstruksiya qilish va vizualizatsiya qilish bo'yicha ekspert vazifalarini avtomatlashtirishda, bu esa idrok etishni va, demak, butun tadqiqot jarayonini sezilarli darajada osonlashtirishga imkon beradi.

Ammo, mutaxassisga yordam berishdan oldin u yoki bu texnologiya ekspert faoliyatiga joriy etish jarayonidan o'tishi kerak. Ekspert amaliyotiga zamonaviy texnologiyalarni joriy etish ikki yo'l bilan amalga oshirilishi mumkin: mavjud raqamli texnologiyalarni sud ekspertizasi maqsadlari va ehtiyojlariga moslashtirish; yoki sud-tibbiyot va kriminalistik bilimlarni rasmiylashtirishga asoslangan yangi ixtisoslashtirilgan tizimlarni yaratish.

Asosiy muammolardan biri yuqori malakali mutaxassislarning yetishmasligi bo'lib qolmoqda. Mutaxassisning malakasi - bu ekspertiza nazariyasi va texnikasi sohasidagi muayyan ixtisoslashtirilgan bilimlar miqdori bo'lib, u muayyan ekspertiza bilan bog'liq barcha mumkin bo'lgan masalalarni hal qilishni ta'minlaydi. Ekspert kompetensiyasi - ekspertning ekspertiza predmeti bilan bog'liq qo'yilgan savollarni hal qilishning subyektiv qobiliyati.

Mutaxassisning kasbiy tayyorgarligining maqsadi mutaxassisning malakasining uning vakolatiga maksimal darajada mos kelishiga erishishdir. Ekspert kompetensiyasini shakllantirish, eng avvalo, o'quv jarayonida mutaxassis mutaxassisligi bilan belgilanadigan va aniq ekspert tadqiqotlarini ishlab chiqarish uchun zarur bo'lgan maxsus bilimlarni egallashga asoslanadi. Ammo ilmiy-texnikaviy taraqqiyot bir joyda to'xtab qolmaydi, yangi ekspert texnologiyalarining paydo bo'lishi mutaxassislardan zamonaviy sud-ekspertiza texnologiyalaridan o'z maqsadi bo'yicha foydalana olishlari uchun o'z malakalarini oshirishni talab qiladi. Ushbu maqsadlar uchun kurslar tashkil etilishi kerak, ularning amalga oshirilishi tashkil etish va moliyalashtirish bilan bog'liq bir qator muammolar va savollarni keltirib chiqaradi. Ammo ekspert faoliyatiga joriy qilingan texnologiyalarning foydalari bu muammolarni qamrab olishi va ahamiyatsiz qilishi kerak.

Darhaqiqat, ekspert amaliyoti maqsadlariga erishish uchun nafaqat yangi texnik vositalar va usullarni ekspert faoliyatiga integratsiyalash, balki kasbiy tayyorgarlikning yuqori darajasi uchun sharoit yaratish ham muhimdir. Shunday qilib, sud ekspertizasi faoliyatiga innovatsion texnologiyalarni joriy

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 5, 31 Май

etishga ko‘maklashuvchi asosiy talablarga rioya qilish, ekspertizalarni yanada sifatli va samaraliroq o‘tkazish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Sud-ekspertiza faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 2019-yil 17-yanvardagi PQ-4125-son qarori // Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 19.01.2019-y.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 5-iyuldagi “O‘zbekiston Respublikasida sud-ekspertlik tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6256-sonli Farmoni.

3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 21-fevralda “Sud ekspertizasi tadqiqotlarini o‘tkazish tartibi to‘g‘risidagi namunaviy nizomni tasdiqlash haqida”gi 73-son qarori.

4. Rossinskaya E.R. Raqamlashtirish davrida sud-tibbiyot fanining innovatsion rivojlanish masalasi bo‘yicha.//Samara universitetining yuridik byulleteni. – 2019. – № 4. – 5-jild. – B. 144–151.

5. Tilloyev O.A. Sud tibbiyotida raqamli ma’lumotlar bazalari faoliyati // Xalqaro gumanitar va tabiiy fanlar jurnali. – 2020. – jild. 10-4 (49). – 73–77-betlar.

6. В Ташкенте состоялся семинар по вопросам использования ИКТ в деятельности судов <https://iecp.ru/articles/item/390797>.